

Голубова О.М. (Україна)
Golubova H.M. (Ukraine)

МОВА ТА КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ У ПРОЦЕСІ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК МАЙБУТНІХ АБІТУРІЄНТІВ

С трімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, соціальні зміни у середовищі, зростання конкуренції у всіх галузях життя вимагає від особистості вже сьогодні усвідомлення нею свого місця в соціальному середовищі, бути креативним, орієнтуватися на спонукальну функцію волі як мотиваційної складової, вміти швидко адаптуватися до нових умов, вміти реалізувати себе у сучасному мовно-комунікативному середовищі, використовувати своє доручення до цікавлячих справ тощо. Комунікативна сторона спілкування пов'язана з проявом специфіки інформаційного обміну між людьми як активними суб'єктами. Таке спілкування реалізується з урахуванням відносин між людьми, їх установок, цілей і намірів. Завдання успішного спілкування включає в себе всі рівні психічного відображення, у сприйнятті людини людиною в тому, щоб людина зберігала усвідомлену автономію.

Проблема самодетермінації давно привернула увагу західного середовища спеціалістів, як найбільш впливова теорія про вивчення мотивації, вольової регуляції, особистості, саморозвитку, потребу в автономії як центральній в концепції самодетермінації.

Випускники шкіл, наприклад, піддаючись стереотипам і настановам, вибирають для себе професії найбільш затребувані і престижні в суспільстві, не всі мають талант і бажані здібності для опанування елітною роботою, жертвують покликом серця. Це стосується різних сфер життя суб'єкта, вплив самодетермінації на здібність до самостійного вибору надасть добрий результат для самореалізації (К. Роджерс), самоактуалізації (А. Маслоу), становлення зрілої, повноцінної особистості (Г. Олпорт) її психологічного здоров'я, відчуття свободи і гармонії у взаємодії з навколишнім середовищем. Однією з важливих складових гармонії є мовно-комунікативна сторона, тому проблема вивчення соціально-психологічних особливостей самодетермінації старшокласників, як майбутніх абітурієнтів у комунікаційному процесі стає все

більш актуальною і націлена на визначення рушійної сили, яка живить «вроджений потенціал людини» за різними напрямками її дослідження.

Людина народжується самодетермінованою, зі своїм типом темпераменту і нервовою системою, своїм набором хромосом, фізіологічними механізмами, що лежать в основі психічних станів і процесів, які, безсумнівно, є біосоціокультурними передумовами формування особистості. Психологічний механізм волі як «вищої психічної функції» (Виготський Л.С.), відіграє довільну регуляцію у мовній комунікації тому що контролюючи свій розум, думки і мову, людина без вагань буде контролювати свої емоції, пориви почуттів та дії. Розвиток волі пов'язаний з мисленням, дією, мовою та словом. Мотиваційно – смисловий фон, вольова регуляція, мова і комунікативні практики розрізняють на бажане «хочу» і примусове «треба» у процесі самодетермінації старшокласників як майбутніх абітурієнтів.

Самодетермінація, однак не означає генетичної зумовленості психологічних особливостей людини. Швидше її можна розглядати як деяку стартову точку процесу розвитку, напрямок якого залежить від особливостей взаємодії дитини з навколишнім світом [1].

Кожна людина народжується зі схильністю спілкуватися і пізнавати світ, з вірою у доброзичливе оточення. Якщо таке самодетерміноване мислення змінюється і у людини інше відношення до дійсності, то щось пішло не так. Дитина сприймає інформацію про себе з вуст батьків, чи осіб, які їх замінюють та через інше коло найближчих дорослих. Свідомість формується тільки у соціальному колі, діти «мауглі», що виховані тваринами, не набули здатності розвитку мови, осмислення і саморегуляції своєї діяльності тому, що друга сигнальна система розвивається пізніше під впливом людської соціальної комунікації на основі першої сигнальної системи, підосновою до розвитку свідомості є слово. Слово є першорядною, основоположною і практично унітарною частиною вербальної мови і забезпечує зміст спілкування. Без спілкування з іншими людьми, коли дитина обділена суспільством – друга сигнальна система не розвивається. Спілкування, як результат діяльності людини, є важливою та невідривною прерогативою життєдіяльності особистості від якого, в певній мірі, залежить його здоров'я – фізичне, психологічне, тощо.

Етапи розвитку інтелекту не утворюють у нього сходи, кожен ступінь якої піднімає дитину на новий, більш високий рівень, знецінюючи

попередній. Багатство інтелекту визначається наявністю розвинених уявлень – дієвих, образних і символічних. Велике значення для розвитку інтелекту Дж. Брунер надавав культурі суспільства, в якому росте дитина, громадському досвіду, засвоєною дитиною в процесі навчання [4].

Формується «Образ Я», самооцінка, характер. Адекватна самооцінка формується за умови, якщо дорослі люблять своє чадо і не позбавляють свободи вибору, вміють домовлятися з дитиною, поважають її рішення, створюють ситуації успіху, а не знецінюють його самого і його думку. Такі діти поведуть себе у школі більш спокійно, не відчують нервового напруження з приводу оцінок і їм нема необхідності говорити неправду батькам, для того, щоб порадувати бажаними «пластиковими» досягненнями, вони не підглядають в зошит до однокласників, щоб списати, тому, що на першому місці у них цікавість поведінки. Діти, які навпаки, позбавлені свободи вибору через те, що батьки практично усе вирішують за них, зазнають ревності, заздрість, намагаються видавати бажане за дійсність, такі дійснопонукають до того, що такі учні постійно списують на контрольних роботах у школі, вчать за ради оцінки тощо; бо у благодійників є вже готовий сценарій для них, батьки «краще» знають, що потрібно їхнім дітям, нехай навіть і старшокласникам, в таких випадках учням складно заявляти про свою власну самодетермінацію.

Відзначимо, що старший шкільний вік в більшості (Л.І. Божовіч, Л.С. Виготський, І.С. Кон, Д.І. Фельдштейн, Д.Б. Ельконін, Ш. Бюлер, Д. Льовін, Ж. Піаже, С. Хол, Э. Шпрангер, Э. Еріксон) психологічних підходів і теорій розглядається як суперечливий і критичний етап розвитку особистості, а особистісні особливості, пов'язані з відповідальністю, рефлексивністю, цілісністю Я-концепції як важливих якостей (Л.І. Божовіч, Л.С. Виготський, Е.І. Ісаєв, Д.І. Фельдштейн, Э. Еріксон).

Комунікація спостерігається як дія [8]. Самодетермінація описує широкий клас психічних явищ, в яких є одна спільна ознака, а саме те, що людина виступає причиною своїх дій особисто, досягаючи цілей спираючись на силу волі. Вибір дії, саме довільного вчинку, здійснюваного рішенням суб'єкта, описав ще Аристотель у античній філософії.

Й. Бекман пише: «Воля належить до тієї категорії особистісних процесів, саморегуляції, які також називаються самодетермінація» [Nyttin / Motivation, planning and action: a relational theory of behavior dynamics, Lenven, 1984, с. 184] Про проблему волі і свободу вибору також писали Б. Спиноза, И. Кант, Т. Гобс, Д. Гартли, К. Левін, Д. Прістлі, Г. Спенсер,

А. Бен, В. Вундт, Т. Рибо, Л. Фарбер, Х. Хекхаузен, Ю. Куль, Ж. Пиаже, Д.Н. Узнадзе, Е. Гартмана, Г.И. Челпанов, А. Шопенгауер, Д. Локк, Г. Лотце, А.Ф. Лазурский, Л.С. Виготський, Л.І. Бажовіч, К.Н. Корнілов, П.В. Симонов, Е.Н. Баканов, П.А. Гольбах, Н.Н. Ланге, Е. Мейман, Ф. Лерш, А.Н. Леонтьев та ін. [2].

Мотивація та мотивуюча мова є спонукальною силою, яка рухає предмет дії довільно, спираючись на мислення через предмет прагнення і людина вже усвідомлено рухається до здійснення поставленої мети, роблячи акцент на вольову регуляцію. Мова і мислення відіграють велику роль у становленні самодетермінації і свідомості людини, розвитку її психіки. Мова буває не тільки вербальною, але й звуковою, руховою, письмовою, світловою, знаковою тощо. Думки формулюються завдяки мові і завдяки мові фіксуються, а процес думки це і емоційно – вольовий процес також. Мотиваційна мова здібна вдохновляти і формувати потреби для досягнення істинних і певних цілей у процесі самодетермінації старшокласників як майбутніх абітурієнтів.

Спираючись на мислення, спонукальною, руховою силою є комунікативні практики як створювання сучасних форм комунікацій. При спілкуванні, результати деяких досліджень зі студентами по створюванню настрою, показали, що студенти у яких поліпшувався настрій, проявляли особливу зацікавленість до спілкування в наслідок чого вони виявили більший інтерес до навчання, хобі тощо. Добрий настрій сприяв більш якісному спілкуванню, що в свою чергу породжувало відчуття щастя. Відзначимо, що така соціальна взаємодія відіграла роль мотивації, яка дозволяє усвідомлено рухатися до здійснення поставленої мети.

Мислення нерозривно пов'язане з мовою. Інформаційна пропускна здатність мозку незрівнянно більше, ніж мови (у процесі мовлення). Мова не відображає всього багатства відчуттів і свідомих уявлень. Людське око розрізняє сотні колірних відтінків, а слів для їх позначення існує зовсім небагато. Тютчев Ф.І. писав у своєму вірші: «Думка висловлена є брехня». [5]

Трактування комунікації як інтерсуб'єктивного соціального відношення сприяє розвитку тенденції до більш багатостороннього розгляду відносин між людьми, більш глибокому розумінню особистості в контексті широко понятих соціальних зв'язків [7].

Дослідження психологів (Л.С. Виготського, А.Н. Леонтьєва, П.Я. Гальперіна та ін.) показали, що розумові дії формуються спочатку як

зовнішні, предметні і поступово переносяться у внутрішній план [3, с.231]. За трансформаційних змін С.Л. Рубинштейна прерогатива в тому, що за внутрішніми, тобто біологічними особливостями, визнається провідне самодетермінування і внутрішнє направляє зовнішнє (установки, стереотипи, традиції та ін.) лише спрямовує, але повністю не керує, так як має свій зв'язок з культурно-історичною концепцією (Л.С. Виготський), а саме за допомогою зовнішньої діяльності відбувається соціалізація і детермінація особистості. Серед зарубіжних досліджень є теорія самодетермінації (Е. Deci, Р. Ryan; М. Seligman, М. Csikszentmihalyi).

У людини є право бути і жити гарним життям, відчувати вдячність, відкрито висловлювати свої почуття, бути щасливим, минуючи пасивність, тому що саме ця якість протилежна самодетермінації, вона не призводить до вирішення ситуації, а призводить до стресу від залежності, яку диктує пасивність. Самодетермінації притаманна свідомість, свобода вибору, толерантність, справжні почуття тощо.

Мова та комунікаційні практики у процесі самодетермінації старшокласників, як майбутніх абітурієнтів, відіграють невід'ємну роль у життєдіяльності особистості від чого залежать, результати її діяльності, а також її психологічне, соціальне і емоційне здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велика психологічна енциклопедія [Електронний ресурс]/ А.Б.Альмуханова – Режим доступу: <http://www.encyclopedia.ru/news/enc/detail/52111/>
2. Іванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции: учебное пособие. / В.А.Иванников //3-е изл. –СПб.: Питер, 2006. – 208 с.: ил. –(Серия «Учебное пособие»).
3. Крысько В.Г. Общая психология в схемах и комментариях: учебное пособие – СПб.: Питер, 2007. – 254 с.: ил – (Серия «Учебное пособие»).
4. Столяренко Л.Д. Основы психологии. /Л.Д.Столяренко // Видання 3-тє, перероблене і доповнене. – Ростов-на-Дону: «Фенікс», 2000.
5. Тютчев Ф.І. / Вірші Ф. Тютчева. / Видавництво: друкарня А.І. Мамонтова (Москва) [Електронний ресурс]/ – Режим доступу: <http://my-article.net/get>
6. *Nyttin I* / Motivation, planning and action: a relational theory of

behavior dynamics, Lenven, 1984, с. 184.

7. Філософський енциклопедичний словник, 1983 г. [Электронный ресурс] Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов– Режим доступа: <http://platonanet.org.ua>

8. Гофман А.Б., Давидов Ю.Н., Ковальов А.Д., Кравченко А.І., Сапів В.В., Філіппов А.Ф. Історія теоретичної соціології. У 4-х томах (Том 4) [Электронный ресурс] / А.Б. Гофман, Ю.Н. Давидов, А.Д. Ковальов, А.І Кравченко В.В., Сапів А.Ф. – Режим доступа: <http://cozap.com.ua>

